

POLITIIKAN TEORIAN ARVONPALAUTUSTA

Jukka Kanerva (toim.): *Politiikan teorian moderneja klassikkoja*. Gaudeamus. Helsinki 1989.

1. Yleistä

1.1. Teoksessa esitellään joukko tämän vuosisadan huomattavia valtioteoreettisia ajattelijoita. Mukana ovat seuraavat nimet (suluissa mainitut ovat esittelyn laatijoita): Arendt (Palonen), Gandhi (Tähtinen), Gramsci (Koivisto—Uusitupa), Lenin (Kaakkuriniemi), Michels (Kyntäjä), Popper (Kanerva), Sartre (Subra), Weber (Pekonen). Varsin edustava joukko valtioteoreetikkoja, joista kuitenkin tulkoon heti todettua alustava huomio: Popperia lukuunottamatta kukaan näistä ei omana aikanaan ollut niin sanoakseni akateemisen valtio-opin hyväksymä. Pikemminkin lista koostuu modernin ajanjakson oppositiomiehistä. Tähän näkökohtaan, joka ei sinänsä ole mitenkään kielteinen, palaan myöhemmin.

1.2. Moderni valtio-oppi, joka Suomessa tuli muotiin 50-luvun alusta lähtien, ei ollut juurikaan kiinnostunut poliittisista teorioista ja aatteista. Kurssiin kuului normaalisti yksi kokonaisuus, jossa tarkasteltiin poliittisten aatteiden historiaa. Sitä ei kuitenkaan pidetty mitenkään tärkeänä. Päinvastoin ajatus lienee ollut lähinnä se, että valtio-opilla on jo tieteellinen teoria taustallaan eikä muita tieteellisiä vaihtoehtoja ole. Ne ajattelutavat, jotka poikkesivat vakiintuneista, katsottiin lähinnä poliittisiksi aatteiksi, jotka saattavat olla politologian tutkimuskohteita, mutta eivät tieteellisen tutkimusta hahmoittavia teorioita.

Jos kysytään, minkälainen teoreettinen asenne sitten oli tieteellisen valtio-opin taustalla, luulisin, että hahmottavana näkökulmana on ollut politiikan käsitäminen tietynlaisena valtapelinä. Poliitikassa jokainen yksilö ja erilaiset sosiaaliset ryhmät pyrkivät maksimoimaan vaikutusvaltaansa omien etujensa toteuttamiseksi. Tämän mukaisestihan politiikkaa tänäänkin kuvataan mm. tiedoitusvälineissä. Oleellista tällaiselle ajattelutavalle on, että kaikki se, mitä substanssiaalisesti lausutaan itse politiikan tekemisen objektista, yhteisistä asioista, katsotaan ikäänkuin voitavan sulkeistaa pois margi-

naaliin. Sillä käsitetään olevan merkitystä vain valtapelin instrumenttina.

Tästä näkökulmasta ajatellen poliittiset aatteet tai erilaiset politiikan teoriat (joiden välinen ero on muuten varsin työlästä vetää) eivät lopultakaan vaikuta kovin oleellisilta.

1.3. Kun nyt viime aikoina on ollut selvästi havaittavissa uudelleen virinnyt kiinnostus politiikan erilaisia teoriarakennelmia ja -aatteita kohtaan, on se merkki siitä, että itse tutkimuksen kohde, politiikka mielletään edellä kuvatusta poikkeavalla tavalla. Näin mielestäni on asianlaita myös nyt tarkasteltavana olevan teoksen »Politiikan teorian moderneja klassikoita» kohdalla. Luulisin, että tähän uudelleenarviointiin vaikuttaa kaksi syytä.

Ensinnäkin poliittinen toiminta valtapelinä on nykyisissä parlamentaarisisa demokratioissa sillä tavoin institutionalisoitu, että se ei enää aiheuta mitään oleellisia yllätyksiä tai radikaaleja uudelleenarviointeja. Poliitikasta on tässä mielessä tullut osa julkista byrokraattista hallintoa. Se koetaan näytelmäksi, jonka tehtävä on julkishallinnon legitimointi. Tämä asenne ilmenee valtio-opin puitteissa mm. siinä, että ns. julkishallinto tieteenalana koko ajan valtaa alaa perinteiseltä valtio-opilta.

Toiseksi yhä yleisemmäksi on tullut mielipide, jonka mukaan poliittisen päätöksenteon puitteissa (sellaisena kuin se perinteisesti edellytetään olevan) ei tehdä mitään oleellisia ratkaisuja vaan ne tapahtuvat muualla. Toisin sanoen politiikka eräänä elämisenmuotona on modernissa rationalisoituneessa yhteiskunnassa marginalisoitu.

2. Teoksen sisällöstä

2.1. Teos »Politiikan teorian moderneja klassikoita» on käsittääkseni yritys palauttaa poliittinen tapahtuminen yhteiskuntaan. Se tapahtuu teoksessa määrittelemällä itse politiikka toisella tavalla kuin edellä on kuvattu. Käsitteisen mukaan teoksen julkilausumattomana, mutta kantavana ajatuksena on politiikan käsitäminen byrokraattiset ja muut rakenteet ylittävänä päätöksenteon muotona, jonka tavoitteena on yhteiskunnan uudistaminen. Poliittinen toiminta on välttämätöntä, jotta yhteiskunta ei rationalisoituessaan muuttuisi täysin koneeksi, jossa *yhteinen elämä* ei ole mahdollista.

2.2. Tällaista näkökantaa politiikkaan edustavat teokseen valituista klassikoista selvästi Arendt, Gandhi, Gramsci, Michels ja Sartre. He kaikki ovat henkilöitä, joita edellä kuvattu moderni valtio-oppi ei käsitellyt lainkaan. Jos olisi käsitelty, olisi heitä pidetty poliittisen ideologian, ei poliittisen teorian, edustajina. He ovat siis kaikki moderniksi kutsutun ajan toisinaajattelijoita.

2.3. Sen sijaan Popper ja Weber edustavat teoksessa klassikoita, joihin edellä mainittu moderni valtio-oppi miellellään vetoaa. *Popperia* koskevassa Kanervan laatimassa luvussa kohtaamme mielestäni kaksi modernin valtio-opin keskeistä piirrettä. Ensinnäkin ns. empirisen asenteen korostuksen kaikenlaisia, niinkuin se aikanaan käsitettiin, spekulatiivisia ajatusrakennelmia vastaan. Yhteys yleisempään vuosisadan merkittävään tieteenteoreettiseen ajattelutapaan, nimittäin loogiseen empirismiin, on melko selvä. Tämän ajattelutavan mukaan teorian (siis myös politiikan

teorian) tulee olla havaintojen yleistys eikä päinvastoin (havainnot ovat teorian demonstraatiota).

Toiseksi tämä politiikan teoria näyttää säännönmukaisesti yhdistyvän käsitykseen erään yhteiskuntajärjestelmän paremmuudesta muihin nähden. Tämä järjestelmä on se, mitä olemme tottuneet kutsumaan nimellä liberaalinen demokratia, joka käytännössä näyttää tarkoittavan markkinataloutta ja englantilais- tai amerikkalaistyypistä poliittista järjestelmää (jossa valtaa kontrolloidaan ns. checks and balances -järjestelmän mukaan).

Moderni poliittinen teoria (mm. Popperin edustamassa muodossa, jonka Kanerva kuvaa teoksessa mielestäni erittäin hyvin) on siis asenteellisesti liberaali vain niitä kohtaan, jotka kannattavat mainittua liberaalia demokratiaa. Miten mainittu empiirinen tutkimusote johtaa kyseiseen poliittiseen asenteeseen, on mielenkiintoinen kysymys, jota olisi ehkä joskus aiheellista pohtia.

Weberiä koskeva Pekosen laatima luku oli itselleni henkilökohtaisesti erittäin mielenkiintoinen. Näin sen vuoksi, että se tulkinta, joka Weberistä esitetään, poikkeaa perinteisestä. Vakiintuneen tulkinnan mukaan Weber on modernin rationaalisen byrokratian kuvaaja ja tavallaan myös sen puoltaja. Pekosen artikkelissa nostetaan Weberin ajattelun keskiön kysymys ns. karismaattisesta poliittisesta vallasta. Asia kuvataan niin, että tällaisen vallan väheneminen yhteiskunnassa lähinnä rationaalisen-legaalisen auktoriteetin lisääntymisellä onkin ollut ongelma Weberille. Moderni rationaalinen järjestys tekee ihmisistä yhä spesifioituneempien funktioiden kantajia, joiden henkilökohtainen ongelma on elämisen tarkoituksettomuuden tunne.

Tämä tunne on havaintojeni mukaan yleistymässä yhteiskunnassa eri muodoissaan. Olen ollut havaitsevinani, että yhteiskunnassa on varsin tavallinen ajattelutapa, jonka mukaan yhteiskunnan »rationaalisessa» organisaatiossa tehtävä työ koetaan yhä useammin ikäänkuin vapaa-ajalla toteutuvan varsinaisen elämän rahoitusmuodoksi. Tilanne on ehkä seurausta juuri siitä, että poliittinen toimintafunktio yhteiskunnassa ei ole kohdallaan. Käsitykseni mukaan Arendt, Gandhi, Michels ja Gramsci kukin omalla tavallaan problematisoivat tätä ongelmaa.

2.4. Myös Lenin kuuluu tähän yhteyteen. Kaakkuriniemen laatimassa luvussa Lenin ei esiinny erheettömänä yhteiskunnan tuntijana eikä myöskään absoluuttisen pahan maallisenä edustajana, vaan sellaisen kuin hän todella oli. Lenin on kuitenkin sikäli mielenkiintoinen tapaus, että hän saattoi toteuttaa omaa näkemystään käytännössä. Kritiikki, jota Lenin tänä päivänä saa osakseen, muistuttaa hyvin suurella määrällä sitä, mitä Robespierren johtamista jakobiineista on Ranskan vallankumouksen jälkeen lausuttu. Se ei ole erityisemmän erittelevää ja analyttistä. Useassa asiassa nimittäin Leninin ajatukset ovat, kuten Kaakkuriniemi osoittaa, edelleenkin huomionarvoisia. Lisäksi itse perusongelma, jota Lenin yritti ratkaista, eli ongelma siitä, kuinka alikehittyntä maata voidaan kehittää, on edelleenkin olemassa Latinalaisessa Amerikassa, Afrikassa ja Aasiassa. Käsitykseni mukaan markkinatalousjärjestelmäkään (ts. liberaali demokratia) ei ole millään tavoin kyennyt ratkaisemaan tätä kysymystä.

3. Muutamia loppuhuomioita

3.1. Edellä olen yrittänyt esitellä muutamia teoksen keskeisiä aiheita. Mielestäni voidaan yhteenvedonomaaisesti todeta, että kirjassa on runsaasti mielenkiintoisia ja ajattelemisen arvoisia näkökohtia. Esittelyn kohteena olevat klassikot ovat kaikista huolimatta melko tuntemattomia Suomessa. Jos valtio-oppia aiotaan kehittää nimenomaan uusien avausten kautta, luulisin, että tämä kirja on erittäin hyödyllinen.

3.2. Teokseen liittyy Kanervan laatima mielenkiintoinen johdantoluku. Sen erään keskeisen sanoman haluaisin kuitenkin panna keskustelunalaiseksi. Johdantonsa lopussa Kanerva nimittäin toteaa, että hänen käsittääkseen esitellyt klassikot edustavat »päättäneen aikakauden intellektuaalisia tuotteita». Tämä ajatus pitää sisällään kiintoisan ongelman siitä, onko aikakausi nyt jollakin tavalla muuttunut ja miten. Luulisin kyllä, että Kanerva on oikeassa. Tietynlainen oleellinen taite on tapahtumassa, taite, jota pyritään tematisoimaan käsitteparilla »moderni»- »postmoderni». Olisi erittäin mielenkiintoista, jos Kanerva ja muutkin teoksen kirjoittajista (mm. Palonen) voisivat käsitellä tätä aihetta edelleen. Se olisi mielestäni valtio-opin (ja kaikkien muidenkin yhteiskuntatieteiden) kannalta mitä keskeisin teema.

Joka tapauksessa en usko siihen, että teoksessa esitetyt klassikot olisivat siirtyneet »valtio-opin historian» hyllyyn. Päinvastoin voi olla, että heidän aikansa on vasta tulossa.

3.3. Lopuksi esittäisin yhden näkökohdan koskien klassikojen valintaa tätä teosta varten. Luulisin nimittäin, että teoksesta puuttuu vielä eräs ryhmä, joka on varsin keskeinen modernin valtio-opin perusteita tutkittaessa ja uusia postmoderneja näkökulmia haettaessa. Tämän ryhmän muodostavat Georg Jellinek, Hans Kelsen ja Carl Schmitt. He kaikki ovat Suomessakin olleet hyvin tunnettuja ja arvostettuja, mutta tänä päivänä unohtuneita. He yhdessä Max Weberin, von Tönniesin ja monien muiden kanssa muodostivat Saksassa ja Itävallassa varsin huomattavan keskusteluyhteisön, johon olisi mielestäni ajankohtaista palata.

JUHA TOLONEN